

OM JOURNALISTIKK OG METAFORIKK

Metafor-teori kan inspirere og befrukte forståelsen av mediemakt. Med utgangspunkt i den grunnleggende erkjennelsen av at metaforikk er noe mer enn ornamentikk, rettes oppmerksomheten særlig mot sports-, krigs- og intimitetsmetaforikk i politisk journalistikk. I hvilken grad fanger ordet? Hvordan kan metaforikk inngå i maktspill i møtet mellom politikk og journalistikk?

Av Martin Eide

Massemediene er en hovedarena der det 'settes ord på' – som det heter – nye fenomener. Mediene er en slagmark for en betegnende makt og en metaforenes smeltedigel. I de fortolknings- og forståelsesrammer som journalister betjener seg av, er metaforen en mestertrope. Metaforisering er kategorisering, og står sentralt i journalistens nødvendige bestrebelse for å finne en knagg og en vinkel for en sak.

Moderne journalistikk framstår som en særlig viktig leverandør av hverdagslig metaforikk, en metaforikk som kan gi premisser for forståelse og handling. Som et uomgjengelig innslag i journalistikk og politikk, må metaforbruken ses i et maktperspektiv. Maktspillet mellom journalister og politikere kan for eksempel handle om å lansere, vedlikeholde og befestede bestemte metaforer, metaforer som kan ha ulikt strategisk potensiale for ulike aktører. Her gjelder det også om å forstå hvordan en bestemt metaforikk kan reflektere en pågående profesjonsideologisk utvikling i journalistikken. En forståelse av forholdet mellom journalistikk og metaforikk kan

følgelig være av betydning for forståelsen av større spørsmål om medier og makt. I det følgende skal det derfor antydes hvordan en inspirasjon fra moderne metafor-teori kan mobiliseres som grunnlag for mediekritikk.

Mer enn ornamentikk

Du slår på radioens 'Politisk Kvarter' og får høre at igjen er nye regjeringsalternativ på tegnebrettet. I neste setning opplyser programlederen at det ser ut til at Kr.F. har de beste kortene. I setningen deretter minnes det om at også andre partier er høyt oppe på banen.

Det går over stakk og stein med arkitektur-, kortspill- og sportsmetaforer. Dette lille eksemplet kan stå som en illustrasjon på en svært vanlig foreteelse i såvel journalistiske som andre hverdagslige ytringer. Jeg tror jeg vil kalle fenomenet for metaforisk delirium.

Det er her snakk om en metaforikk som ikke først og fremst bringer tankene hen til Aristoteles' idé om metaforers nyskapende kraft. Det dreier seg om en metaforikk som ikke først og fremst får oss til å tenke – med Aristoteles – at det å finne metaforer bærer geniets merke. Det

☛ Martin Eide er professor, dr. philos., Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen. Utgitt bl.a. *Nyhetens interesse. Nyhetsjournalistikk mellom tekst og kontekst*, 1992, og *Blod, sverte og glede*, 1995.

er en metaforikk som ikke først og fremst får oss til å søke tilflukt i en aristotelisk teori om metaforen som nådegave.

Utgangspunktet her er da også mer hverdagslig, og mer i den kognitivistiske metafor-teoris gate, slik denne er oppgått av George Lakoff og Mark Johnson¹. I tråd med særlig George Lakoffs filosofiske og kritiske virke, blir utfordringen i det følgende å kombinere to tanker. For det første at metaforer og myter er nødvendige for å gi mening til verden. For det andre at alle metaforer ikke er like gode, og at de som virker best ofte kan være verst, sett fra et ideologikritisk utgangspunkt.

Grunntanken her er at metaforikk er noe mer enn ornamentikk. Utgangspunktet er språkets grunnleggende figurativitet – som det har vært påpekt: vi kan knapt komme igjennom tre setninger alminnelig prosa uten metaforen². Og metaforen er ikke bare et språklig krydder; den gjennomtrenger tanken.

For Lakoff og Johnson er, som kjent, metaforens essens å forstå og erfare en slags ting ved hjelp av en annen³. Deres metafor-teori kan betegnes som interaksjonistisk, den ligger i forlengelsen av den tanke som ble lansert i 1936 av nykritikkens nestor I.A. Richards: Ved å bruke en metafor er det samspillet eller interaksjonen mellom to tanker som gir mening. Det er ikke slik at den ene tanke erstatter eller substituerer den andre. Når vi snakker om politikk som kortspill, så erstatter ikke kortspillbildet politikken, det er samspillet mellom de to sfærene som gir mening. Lakoff og Johnson står videre for en metafor-teori som kan betegnes som kulturalistisk. Det er sammenheng mellom metaforikk og kultur, hvilke metaforer 'we live by' er kulturelt betinget på et vis. Til sist kan denne metaforetorien treffende omtales som erfaringsbasert. Erfaring gir opphav til metaforer, eller: ved metaforer begrepsfester vi våre erfaringer⁴.

1 Lakoff & Johnson (1980).

2 Jf. Jørgensen (1994).

3 Lakoff & Johnson (1980), side 5.

4 Jf. Jørgensen (1994).

Metaforer gjennomtrenger altså vårt dagligliv – ikke bare i språket, men i tanke og handling. Hele vårt daglige begrepssystem – ved hjelp av hvilket vi både tenker og handler – er grunnleggende metaforisk.

Metaforknekking som samfunnskritikk

George Lakoff har lagt ned en betydelig innsats i å omsette sin metafor-teori i medie- og samfunnskritikk. Hans metaforiske geriljavirksomhet er kanskje best kjent fra hans engasjement mot Gulf-krigen. I likhet med Susan Sontag viser Lakoff at metaforer kan drepe. Hans utgangspunkt i det datanettsprede essayet *Metaphor and War* var å se den amerikanske debatten forut for angrepet mot Irak som et metaforisk panorama. Utenriksministeren snakket om at Saddam 'satt på vår økonomiske livslinje', presidenten om Saddams kvelertak. Generaler snakket om okkupasjonen av Kuwait som en pågående voldtukt. Lakoff insisterte med stor kraft på at det var livsviktig, bokstavelig talt livsviktig, å forstå hvilken rolle en metaforisk tenkning spilte i prosessen som brakte USA på terskelen til Gulfkrigen (da han skrev sitt innlegg) og senere over denne terskelen. Lakoff bedriver metaforknekking som samfunnskritikk. Han pakker systematisk ut de metaforiske (og metonymiske) systemer og deres implisitte logikk: Stat-som-person, styrke som militær styrke, rasjonalitet som maksimering av egeninteresse, forestillingen om den rettfærdige krig etc. I denne type utpakking av lag på lag med metaforer i den rådende forståelsen av politiske og andre forhold oppviser Lakoff betydelig mesterskap.

Metaforikk, moralsystem, politikk

Lakoff har også anvendt sitt analytiske grep og sitt avsløringsblikk for å forstå mindre dramatiske politiske forhold enn en krigsopprustning. Det

han er ute etter å begripe er hvorfor de liberale kommer til kort i amerikansk politikk. Hans ærend her er forøvrig ikke så ulikt det en norsk debattant og samfunnsforsker har tatt på seg. Jeg sikter til Ottar Brox sitt vedvarende forsøk på å få fatt på hva det er ved politisk retorikk. Fremskrittspartiets Carl I. Hagen har skjønt og norsk venstreside ikke har forstått, og til hans analyser av hvordan venstresiden har en tendens til å opptre på høyresidens premisser⁵. Lakoff er nettopp opptatt av *What Conservatives Know That Liberals Don't*⁶.

Konservative og liberale bruker mange av de samme metaforer for moral, men gir dem ulik prioritet. Den viktigste metaforen i det konservative moralsystem er moralsk styrke. Denne metaforen pakker Lakoff ut som bestående av en rekke korrespondanser mellom moral og fysiologi: Å være god er å stå oppreist, 'being bad is Being Low', å gjøre noe galt er å falle, det onde er en kraft (enten intern eller ekstern). Moral er styrke. En konsekvens av denne metaforen er at straff kan være bra for deg, at moralsk styrke bygges gjennom prøvelser. Altså: Spar på riset og ødelegg barnet.

Herfra kan vi så tenke oss hvordan det metaforiske system pakkes videre ut. Eksempelvis blir velferd og særordninger i ytterste konsekvens umoralsk fordi det undergraver evnen til å ta vare på seg selv. Forståelsesrammer knyttet til hjem, familie (eller mer presist til 'Den strenge Fader'-modellen) får forrang og en familiebasert moral blir gjort til en politisk moral.

Lakoff kritiserer samfunnsforskere for ikke å ta inn over seg empirisk forskning om konseptuelle systemer – slik den særlig er drevet innenfor kognitiv lingvistikk. For forståelse av konseptuelle systemer – av metaforer – er viktig, ikke minst som grunnlag for en samfunnskritikk. Føl-

gelig vil dette perspektivet ha en viss yteevne også som mediekritikk.

Politikk som sport

Her skal vi konsentrere oss om om metaforer knyttet til sport og til politisk journalistikk⁷. Sportsmetaforer spiller en ledende rolle i politisk journalistikk. Vi kan høre, se og lese om han som vant TV-debatten på knockout. Om alle politikerne som gjerne vil være på banen. Om noen som ble spilt ut over sidelinjen. Andre fikk av og til inn en fulltreffer. Noen spilte for defensivt. Andre forsøkte seg med fikse finter, noen med raske kontringer... Noen vant, andre ble liggende etter – og noen finner visst aldri formen.

Det gjelder om å være på banen. Det er på banen det foregår – ofte. Av og til skjer det på andre arenaer. En stakkars avisleser kan lett lide valgets kvaler overfor politiske sportsmetaforer. Foregår politikk i bokseringen? Eller i hippodromen? Eller på sjakkbrettet? Er det et løp, en fotballkamp, eller som VG fortalte oss ved et stortingsvalg: et regjerings-derby mellom hestene Makt Global, Sweet Slugger, Stutum Stjerna, Hanna Rauen, God Heaven, Subsidie Svarten og Ride Ranke. Den siste var en gyngest med daværende Venstreleder Arne Fjørtoft som jockey.

Hvem leder? Hvem henger etter? Hvilke parti scorer? Hvem kommer på oppløpssiden? Hvordan er formkurven? Politiske prestasjoner blir målt og vurdert på linje med kast eller sprang, som sportsprestasjoner, med terningkast og popularitetsbarometer for form og spenst.

Atletisering pluss intimisering

Sportsjargongens ekspansjon utover sine tradisjonelle grenser betyr en atletisering av politikk, en forståelse av politikk i idrettens bilde og følgelig underlagt en sportsjournalistisk inspirert logikk. Hva følte politikeren på målstreken? Jeg understreker følte fordi det nettopp vil være min

7 Jf. Eide (1990, 1991).

5 Dette ærendet har Brox gått i en rekke dagsaktuelle artikler i aviser og tidsskrifter. I bokform har prosjektet nedfelt seg i f.eks. Brox (1988) og (1991).

6 Jeg bygger her på en artikkel-variant av denne analysen, nemlig Lakoff (1995).

tese at en sportsliggjøring går hånd i hånd med en intimisering av politikken.

Vi husker fra valgkamper hvordan Gro Harlem Brundtlands temperament tilsynelatende var det eneste som kunne sette fart i valgkampen. Det var først når det kokte over for Gro at valgkampen eksploderte. Vi husker hvordan spørsmål om tonen mellom Gro og andre politikere ble hovedsaker. Vi husker hvordan følelser har fått utløp i avisoppslag av typen: Sur Syse dro før de andre, Gro har Kjell Magne i vrangstrupen, Jacobsen er sint på Gro og Vrang Bondevik vant.

Eller som når en framstående sosiologiprofessor sier opp sin stilling i protest, så er spørsmålet journalisten kommer på å stille ham dette: Er du sinna? Eller når fire framstående forfattere trekker seg fra et samarbeid med NRK, så blir oppslaget: *Sinte på NRK*. Og NTB sendte ut meldinger om at LO-formannen er sint etter at det ble streik i hotellbransjen på grunn av meglingsmessige forviklinger.

Samspillet mellom atletisering og intimisering var iøynefallende i medieskandalen som felte det svenske statsministeremnet Mona Sahlin. Høsten 1995 kunne vi se og høre oppslag som: Mona slo tilbake med tårer, Mona vant første runde på knock out, Mona stannar och slåss, Mona ber om time-out, Mona forlater banen. Dette var samtidig som det pågikk en politisk strid om makten i hovedstaden, samtidig med første episode i det som senere gjerne ble omtalt som såpeoperaen i Oslo rådhus, eller åpningsnummeret i det som også ble hetende Sirkus Oslo. Atletisering-intimiserings-blandingens kom her til uttrykk i journalistiske prestasjoner som: Michael Tetzschner gråt seg til en første seier. Men fra nå av hjelper det ikke med tårer. For nå forbereder grasrota i partiet nådestøtet. Nedtelling for Tetzschner.

I amerikansk statsvitenskap har man forsøkt seg på å måle også innslaget av sportslogikk i mediedekningen av valgkamper. For eksempel fant Thomas E. Patterson i 1976 at 50 prosent av mediedekningen vektla hestevaddeløpsaspektet

– ‘the horse race dimension’ – ved valgkampen. I fjernsynets kveldsnyheter var prosenten 60⁸. “Most significantly, the media devote the bulk of their stories to campaign hoopla and the horse-race aspects of the contest”, noterte Doris A. Graber i 1983 etter å ha gjennomført en serie av valgkampstudier siden 60-årene⁹. I en oppdatering av denne type studier, konstaterte Thomas Patterson i 1994 at pressens ‘kamp-skjema’ i dekningen av politikk var mer gjennomtrengende enn noen gang. Om 1992-valgkampen fastslo han: “The horse race and campaign controversies outplayed policy issues as a news subject by a ratio of three-to-one, and the issues the stories covered were embedded in the game schema.”¹⁰

Vekselspilltes sjabloner

I boken *Medievalkamp*¹¹ har jeg forsøkt å fange noe av det politiske symbolmiljø i en valgkamp gjennom en eksersis i slike retoriske grep, i stereotypier og arketyperiske formler. Under en dominerende liv-og-lære-logikk kan vi plassere møte-seg-selv-i-døra-sjablonen, feie-for-egendør-vrien, løftebrudd-varianten. Og under denne igjen fanget-i-egne-tall-vrien. Ellers har vi for eksempel medieflopp-merkelappen, fortidens spor, de mange konfliktplot, og typiske vrier, som de-gamle-er-eldst- og i-forgjengerens-skygge-stempelet – for bare å nevne noen.

Gjennom betegnelsen vekselspilltes sjabloner har jeg antydnet en ansvarsdeling mellom journalister og mediaktører. Fortolkningsrammer – inkludert sjabloner, stereotypier, metaforer – utvikles, lanseres, vedlikeholdes, omformes og brukes i et samspill der initiativet ikke alltid ligger på den ene siden og tilpasningen alltid skjer på den annen. Når ‘medialisering’ utlegges som at aktørene tilpasser seg medienes logikk¹², kan dette gi et misvisende bilde. For det

8 Se Crotty (1984).

9 Graber (1983).

10 Patterson (1994:72).

11 Eide (1991).

12 Jf. Asp (1991).

første kan aktørene overta initiativet, gjerne i et forsøk på å slå media på hjemmebane ved å overgå media i medievri og i utmynting av forståelsesformer, metaforer inkludert. Når man til de grader benytter seg av kjennskap til spillreglene og overtar initiativet fullstendig er ikke 'tilpasning' den treffende betegnelsen. For det andre er de to gruppene av aktører – journalister og for eksempel politikere – så tett sammenfiltret i sitt daglige virke at de begge er en del av den logikk de også kan bli fanget i. Så i stedet for å diskutere hvem som kom først av høna og egget, gjelder det om å forstå livet i hønsegården.

Fanger ordet?

Her skal vi imidlertid holde oss til andre metaforer som gjennomtrenger tanken, vi skal gjenvinne fokuset på det sportslige, dramatiske og krigerske innslaget: Er det slik i politikk og omtale av politikk at ordet fanger?¹³

Journalisten kan i første omgang hevde at formidlingsgrep og språklige bilder kun er hjelpemidler. De virker til å beskrive og tydeliggjøre virkeligheten. De forvandler den ikke. Valgkampen blir ingen fotballbane selv om politikerne og journalistene henter ord og uttrykk derfra. Ishockeykampen blir ikke til et blodig sjøslag selv om bredsider blir avfyrt. Regjeringen forvandler seg ikke til en skoleklasse, selv om noen journalister gir medlemmene karakterer.

Og selvsagt trenger vi både begreper, metaforer og andre språklige bilder for å kunne tenke og handle. Politikk er for en stor del å gjøre ting med ord. Derfor blir det avgjørende hvilke ord og hvilke metaforer som anses som gangbare. La meg prøve en annen innfallsvinkel.

Politikk og sykdom har det til felles at de ofte formidles i militærmetaforer. Politikeren retter inn skytset, viruset fører en lumsk geriljakrig mot

kroppens forsvarsverker, partimedlemmer går i feltet væpnet til tennene med argument-ammunisjon... Like sikkert som at metaforer er nødvendige er det at de kan være skadelige. Kampen om ord har også sine ofre. Når det gjelder sykdom blir dette konkret. Myter og metaforer dreper, fastslår amerikansk litteraturkritikk førstedame, metaforfnekkeren Susan Sontag. Hun så hvordan en mystifisering av kreft fikk folk til å avholde seg fra å søke behandling, og førte selv sin språklige kamp mot kreften fram til seier – ved å skrelle bort irrasjonelle forestillinger¹⁴.

Metaforer virker på vår forståelse og de har sine virkninger på den virkelighet de 'beskriver og tydeliggjør'. De gir premisser for videre forståelse og handling. Metaforer er nødvendige, men alle metaforer er ikke like gode.

Selvsagt forvandler de virkeligheten, men forvandlingen må forstås metaforisk, ikke konkret. Å omtale politikk i fotballbanens sjargong gjør ikke politikk til en fotballkamp. Når politikk vurderes som sportsprestasjoner, med popularitetsbarometer for form og spenst så skjer det en 'metaformose'. Valgkampen blir selvsagt ingen fotballkamp, men det er grunn til å tro at den blir en annen valgkamp enn om den omtales som en rettssak, en debatt, en klassekamp eller en overgangsrite. Og ikke tror jeg at 'eldreopprøret' – som ble innledet med en Dagsrevyreportasje fra St. Hanshjemmet i Oslo våren 1990, og fortsatte med en såkalt 'eldremilliard' fra Stortinget – hadde blitt det samme om et flertall av norske journalister hadde omtalt det som et spill for galleriet.

Metaforisk refleksjon

Journalisten som hevder at metaforer ikke forvandler virkeligheten, løper fra sitt medansvar for denne virkeligheten. Og verre: Han gir fra seg en påvirkningskraft han i andre sammenhenger feirer. En svakt utviklet journalistisk språkkritikk forsterker en svakt utviklet journalistisk selv-

¹³Noe av det følgende er hentet fra undertegnede's epistel "Metafor-moser" i Eide, Gripsrud, Johansen og Larsen (1991).

¹⁴Sontag (1978).

kritikk. Forskeren som vil undersøke dette har heller ikke et nøytralt verktøy å betjene seg av. Noen vil forsøke å renske fagspråket for metaforer. Andre ser verdier i billedspråket som ikke det nakne variabelspråket kan gi. Men i vitenskapen vil det være et krav til at forskeren forholder seg kritisk og reflektert til sitt eget verktøy. Det var derfor mønstergyldig når de svenske maktutredningene som sin publikasjon nummer to (den som kom etter analysen av maktbegrepet) utga boken *Metaforernas makt*¹⁵. Her tematiseres nettopp forholdet mellom den sosiale virkelighet og samfunnsvitenskapenes forsøk på å tolke den, og her sammenholdes blant annet metaforer om politikken som kamp med metaforer om politikken som teater.

Styrkeforholdet i den retoriske kampen om en sak eller et fenomen er ikke avgjort en gang for alle. Det er bevegelser ved fronten. For å få øye på disse og for å opprettholde beredskapen mot metaforenes makt hjelper det ikke å legge ned våpnene. Jeg tror at Susan Sontag har rett i at "...man kan ikke distansere seg fra metaforene ved ganske enkelt å avholde seg fra å bruke dem. De må nødvendigvis avdekkes, kritiseres, trekkes ut i det absurde, brukes opp..." Slik sett kan det for eksempel også være bryet verdt å drive forestillingen om politikk som sport og spill ut i det lett absurde. Om ikke lenger, så rekker denne strategien helt fram til du en dag kan utbryte: Før brukte jeg klisjéer. Nå skyr jeg dem som pesten!

Metaforiske misforståelser

Sportsmetaforer er altså metaforer 'we live by', og som politikere og journalister samlever ved hjelp av. De er blitt konvensjonelle metaforer, metaforer som nettopp burde invitere til den type utpakning og kritikk som George Lakoff målbærer. Sportsmetaforikk og sportssymbolikk bærer, som Richard Lipsky har gjort oppmerksom på, med seg en tilsynelatende uproble-

matisk ideologi. Den framelsker en interesse for hvem som vinner og hvem som taper, 'while obfuscating the reasons that should underlie an interest in winning political power.'¹⁶ Atletisering av politikken er følgelig

essentially a conservative device that prevents an adequate conceptualization of new policies and new directions. As our social and political worlds become more technically complex, it becomes increasingly difficult to imagine alternatives. The use of sports images to describe political action serves to camouflage this complexity and, hence, to perpetuate its reification.¹⁷

Sportsmetaforer og intimitetsmetaforer vil i seg selv innebære en særdeles mangelfull forståelse av politikk. De vil lett invitere til en individualisering og begå den populærjournalistiske synden det er å tilby "the experiences of the individual as the direct and unmediated key to the understanding of social totality"¹⁸. Som omkvedet var i Mona Sahlins tilfelle: Hvordan kan en politiker som ikke har orden i sin egen økonomi styre landets økonomi? Vel, kanskje hun eller han kan. Kanskje det ikke er noen åpenbar og automatisk forbindelse mellom de to egenskapene.

Metaforer som strategi

Strategiske innslag i metaforikk er av spesiell interesse i forståelsen av politiske prosesser. Den spanske antropologen James W. Fernandez har her gitt et interessant bidrag til forståelsen av metaforen som strategi. Han knytter an til nyretorikeren Kenneth Burkes definisjon av et ordtak som en strategi for å håndtere en situasjon:

Burke's definition applies equally to metaphor. A proverb in its way is, like the metaphors I will discuss, a predication upon an

¹⁶Lipsky (1979), side 36.

¹⁷Lipsky (1979), side 36.

¹⁸Sparks (1992), side 41.

inchoate situation. It says that something much more concrete and graspable – a rolling stone, a bird in the hand – is equivalent to the essential elements in another situation we have difficulties in grasping¹⁹.

De typiske metaforer Fernandez er opptatt av i sin analyse utfører en bevegelse. “They take their subjects and move them along a dimension or a set of dimensions”²⁰. Fernandez bruker som gjennomgående eksempel en uttalelse fra FBI-sjefen, J. E. Hoover, i 1970, der han kalte tidligere justisminister Robert Kennedy en manet (*jellyfish*). Justisministeren hadde kritisert FBI-sjefen for å la hele organisasjonen være for opptatt av hans image og for å gi FBI en ideologisk karakter. Med sin metafor ‘jellyfish’ siktet FBI-sjefen mot å sette en stopper mot kritikk mot FBI og seg selv ved å fastslå at justisministeren var uten ryggrad. “It became the Attorney General’s lot to put up or shut up.” Hva han egentlig sa er uklart, men Fernandez drøfter hans ulike opsjoner. Han kunne ha svart at FBI-sjefen var en hvalross, en hai, eller en blekksprut... “a thousand tentacled octopus releasing the ink of ideological obfuscation over the land.” Eller han kunne ha skiftet til et annet domene for å finne en effektiv metafor. “...by suggesting an alternative metaphor on his own behalf, like you do if ‘a hawk calls you a dove, you suggest rather owl.’”²¹ Fernandez omtaler disse eksemplene som uttrykk for “the rule of strategic movement in metaphor”, i motsetning til “the rule of parallel alignment in metaphor”. Metaforisering forstått som en strategisk manøver, kan være en fruktbar innfallsvinkel til forståelse av politisk kommunikasjon.

Da Det Norske Arbeiderpartis tidligere partisekretær Haakon Lie ble feiret på sin 90-års dag 22. september 1995, forelå en anledning til vurdering og revurdering av hans livsverk. Det bød seg et høve til noen strategiske bevegelser langs

noen dimensjoner. Anledningen demonstrerte også såpass forvirring i utmyntingen av metaforer at det er noe uklart om vi her har å gjøre med ‘metaforisk delirium’ eller ‘regelen om metaforen som strategisk manøver’. Daværende statsminister Gro Harlem Brundtland omtalte Haakon Lie som selve den norske urkraft. Daværende partileder Jagland ville fjerne merkelappen ‘partiets mørkemann’ fra Haakon Lie, ble vi fortalt i en reportasje. Av ledende politiske kommentatorer ble Haakon Lie omtalt som Kong Haakon VIII, som en politisk slagbjørn som også var edderkopp og den ledende offiser i arbeiderklassens generalstab. Da han til alt overmål ble omtalt som sommerfugl i vinterland, av statsråd Grethe Knudsen, ble det for mye av det gode. Man kan kalle Haakon Lie så mangt, men ikke en sommerfugl, skrev Dagbladet. Haakon Lie selv festet grepet om spaserstokken da han hørte denne betegnelsen.

Metaforikk og profesjonalisering

Journalisten kan lansere nye metaforer eller spinne videre på politiske aktørers metaforiske ytringer. Ved å trekke på metaforer fra sportslige arenaer kan journalisten selv framstå som en uavhengig observatør til kampen. Hvis politikerne framfører et drama eller hvis de kjemper på banen, kan journalisten være kritiker eller dommer. Dette er en uavhengighet som er mer slående enn reell. Trolig er sports-, drama- og kampmetaforer særlig produktive i den profesjonsideologiske opprustning vi har sett innenfor journalistikken i de senere årtier – de er særlig effektive i journalistens bestrebelser på å framstå som uavhengig. Disse metaforene skjuler eller underkommuniserer følgelig journalistens rolle som politisk aktør – som en deltaker i spillet.

Som tidligere antydnet, er det en svak tradisjon innenfor journalistikken til å forholde seg kritisk til egen retorisk praksis. Det er sjelden at kom-

¹⁹Fernandez (1971).

²⁰Fernandez (1971), side 47.

²¹Fernandez (1971), side 44.

petansen uti det figurative språk tematiseres. Dette forblir gjerne en skjult kunnskap, en del av journalistens praktiske bevissthet som kun unnaksvis transformeres til diskursiv bevissthet. Følgelig får heller ikke problematiske sider ved en bestemt metaforikk den oppmerksomhet de kunne fortjent. Nedsliting av metaforer, forvandlingen av en gang kreative metaforer til konvensjonelle metaforer eller klisjéer, påaktes knapt. Heller ikke blir spørsmål omkring bestemte metaforers yteevne tatt opp: Utnyttes disse metaforene i tilstrekkelig grad? Hvorfor begrenses den journalistiske bruk av sportsmetaforikk til de mest åpenbare sportsuttrykk? Er vi når alt kommer til alt, amatører metaforisering?

Sluttsats

En utpakking av metaforer 'we live by' i den medieformidlede politiske diskurs kan danne grunnlag for en forståelse av symbolsk makt. Metaforknekking kan for eksempel omsettes i en mediekritikk med blikk for et maktens veksel-

spill mellom journalister og politiske aktører. Når det gjelder tendensen til atletisering og intimisering i den politiske journalistikken, representerer den en utilstrekkelig politikkforståelse. Dens gjennomslag kan delvis forstås som uttrykk for en profesjonsideologisk markering av journalistisk uavhengighet. Men en høyere oppdrevet journalistisk språkbevissthet og selvrefleksjon ville avsløre hvor utvendige og poserende slike uavhengighetsmarkeringer kan være.

Rådende journalistisk metaforikk kan også innebære en undervurdering av publikum. Et hovedproblem her er det publikumsbilde som kan leses ut av den omtalte metaforikken. Hvem er f.eks. den impliserte leser i tekster med sportsmetaforikk, hvem er den 'andre persona' i denne type tekster?²² Det er snarere den passive tilskuer enn den myndige samfunnsborger. Politikk blir en tilskuersport. Og på neste side og i neste sending kan mediekommentatorer bekymre seg over manglende politisk engasjement og sviktende demokratisk deltakelse.

22Black (1999).

Litteratur

- Asp, Kent (1990): "Medialisering, medielogik, mediekraati" i: *Nordicom Information*, nr. 4.
- Black, Edwin (1999): "Den andre persona" (oversettelse ved Lars Nyre), i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 9/99.
- Brox, Ottar (1988): *Ta vare på Norge! Sosialdemokratiet under høyrebølgen*. Gyldendal, Oslo.
- (1991): *"Jeg er ikke rasist, men..." Hvordan får vi våre meninger om innvandrere og innvandring?*, Gyldendal, Oslo.
- Crotty, William (1984): *American Parties in Decline*, second edition. Little, Brown & Co., Boston.
- Eide, Martin (1990) "Kampen om ordets makt. Valgkampen post festum" i *Samtiden* nr. 2, side 2-8.
- Eide, Martin (1991): *Medievalgkamp*. Tano, Oslo.
- Eide, Martin, Jostein Gripsrud, Anders Johansen og Peter Larsen (1991): *52 plukk opp! Ukentlige forsøk på å lese avisen*. J.W. Cappelen/LNU, Oslo.
- Fernandez, James W. (1971): "Persuasions and Performances: Of the Beast in Every Body... And the Metaphors of Everyman", i: Geertz, Clifford (red.): *Myth, Symbol, Culture*, W.W. Norton & Co, New York.
- Graber, Doris A. (1983): "Hoopla and Horce-Race in 1980 Campaign Coverage: A Closer Look", i: Winfried Schulz/Klaus Schönbach (1983): *Massenmedien und Wahlen*, Verlag Ölschläger, München.
- Jørgensen, Steffen (1994): "Metaforen som interaksjon. I.A. Richards, M. Black, Lakoff & Johnson", i: *Kultur & Klasse* 78, side 15-38.
- Lakoff, George (1995): "Metaphor, Morality, and Politics, Or, Why Conservatives Have Left Liberals In the Dust", i: *Societal Research*, vol. 62, No. 2 (Summer 1995), side 177-213.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1980): *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago.
- Lipsky, Richard (1979): "The Athleticization of Politics: The Political Implication of Sports Symbolism", i: *Journal of Sport and Political Issues*, 3(2), fall/winter, side 27-37.
- Patterson, Thomas E. (1994): *Out of Order*, Vintage Books, New York.
- Petersson, Olof (1987): *Metaforenas makt*, Carlssons, Stockholm.
- Sontag, Susan (1978): *Illness as Metaphor*, Farrar, Straus & Giroux, New York.
- Sparks, Colin (1992): "Popular Journalism: Theories and Practice", i: Dahlgren, Peter & Colin Sparks (red.): *Journalism and Popular Culture*, Sage, London.